

MARX (1818-1883).

dialektický přístup

- převzetí dialektické metody od Hegela - zatímco Hegel se zaměřil na dialektiku idejí, Marx sledoval dialektický vývoj v materiálním světě
- schéma: teze (beztrždní prvobytně pospolná společnost) - antiteze (trždní společnosti od antického otroctví až po moderní kapitalismus) - syntéza (betřdní společnost, ovšem s vysoce pokročilým stavem výrobních sil, který byl rozvinut v konfliktním prostředí trždních společností)
- dialektický přístup je založen na odmítnutí kauzální a lineární perspektivy při analýze společenské reality - rozvinutější etapa střídá moně rozvinutou, může nastat i stagnace či regrese
- jednotlivé etapy vývoje = změny společensko-ekonomických formací

podstata člověka

- osamostatněné individuum nebylo vždy, je produktem historického vývoje - Marx tak oponuje liberálním ekonomům
- čím více se vracíme do dějin, tím více je člověk jen nesamostatným členem většího celku; jako izolované individuum se vyhraňuje teprve v moderní době
- soukromý zájem podle něj rozhodně nezakládá blaho společnosti
- společenská podstata člověka se projevuje v tom, že člověk je v každém okamžiku svého života výslednicí působení společenských vztahů
- individuum tedy není základní jednotkou a východiskem společnosti, nýbrž teprve jejím produktem
-

historický materialismus

- určujícím faktorem společenského vývoje jsou materiální podmínky, které lidé pro svůj život nalézají a které se snaží měnit podle svých potřeb
- koncepty základny a nadstavby - vztah mezi bytím a vědomím
- společensko-ekonomické formace jako stadia historického vývoje - společenská organizace odráží výrobní způsoby

základna a nadstavba

- Marx se výrazně liší od Hegela, ale také například od Comta, podle nichž je pozorovatelný vývoj společnosti zapříčiněn vývojem idejí, vývojem ducha (Hegel) či rozvojem poznání (Comte); Marx se naproti tomu dopracovává k názoru (v *Německé ideologii*), že určujícím faktorem jsou materiální podmínky, které lidé pro svůj život nalézají

uspokojení těchto materiálních potřeb je tedy základnou, nad níž se teprve zvedá politická, právní, duchovní nadstavba (tak je určen vztah mezi bytím a vědomím), Náboženské, ideologické a politické momenty společenského života jsou jako tzv. nadstavba pouze odrazem materiální základny. Patří sem umění, náboženství, věda, filozofie, právo ... V rámci společenského vědomí existují ideové a myšlenkové konstrukce, které mají jednoznačnou vazbu na základnu. To jsou také všechny **ideologické formy a instituce**, které mají obhajovat danou ekonomickou základnu. Marx to nazývá **nadstavba**. Nejvýraznější součástí je právo. Ta vazba je ovšem oboustranná - i Nadstavba působí na Základnu, ale primární zůstává stále Základna.

- v pozdějších interpretacích vzniklo určité nedorozumění, jako kdyby Marx nevnímal vliv idejí na materiální základnu - Marx však vzájemnost vztahu nepopíral

„Bytí lidí není určováno jejich vědomím, nýbrž naopak, jejich vědomí je určováno jejich společenským bytím“.

Takže podle Marxe je to místo člověka ve společnosti a jeho trždní situace co určuje jeho vědomí. Marx předpokládá, že cílem historického vývoje je **svoboda**. Svobodní ale můžeme být pouze natolik, nakolik se emancipujeme od výrobního procesu. Větší stupeň svobody si můžeme koupit pouze za cenu zotročení jiných lidí, rozštěpením lidstva na třídy. Vládoucí třída tedy získává svobodu na úkor třídy ovládané.

společensko-ekonomické formace

pomocí společensko-ekonomických formací vysvětloval Marx dějiny společnosti - společenská organizace vždy odráží výrobní způsoby..je to souhrn všech vztahů, které spojují danou společnost v celek.

- Společenské nebo třídní systémy se mění s výrobními podmínkami. Každému jednotlivému období ekonomického vývoje odpovídá zvláštní **společenský systém** (feudalismus, kapitalismus).Společenskému systému se nedají nutit své zájmy, naopak systém nám vnucuje to, o čem věříme, že jsou to naše zájmy.....
- Tyto teze vyvolaly značné polemiky - jsou to reálně existující stadia historického vývoje nebo jen účelové konstrukce badatelů pomáhající k roztržení historického materiálu?
- problém je, že tuto koncepci zbudoval Marx na základě přechodu od feudalismu ke kapitalismu, dál do minulosti už je typologie mnohem mlhavější
- tento koncept byl rovněž základem pro tezi o nutnosti proletářské revoluce, která povede k překonání kapitalistické formace

výrobní síly a výrobní vztahy

- určujícím faktorem společenského vývoje, tedy proměny těchto soc-ekon. formací, jsou výrobní způsoby: výrobní síly + výrobní vztahy
- výrobní síly = pracovní síla a prostředky výroby, které jsou charakteristické pro ekonomiku v určité době, resp. pro stupeň civilizační vyspělosti dané společnosti - Marx sem řadí techniku, technologii, vědění a dovednosti, jimiž disponuje v dané době pracovní síla, suroviny, nástroje, člověka jako pracovní sílu, .. - dynamicky rozvíjející se složka
- výrobní vztahy = struktura sociálních vazeb, která se ustavuje mezi lidmi v souvislosti s určitou organizací výroby, v různých společensko-ekonomických formacích nabývají různých podob. (otrokářské, feudální, kapitalistické,...) - vyvíjí se pomaleji a po určitých historických epochách.
- zatímco rozvoj výrobních sil společnost stále více uschopňuje v rovině materiální reprodukce, výrobní vztahy jsou zdrojem napětí a konfliktů
- Při vývoji výrobních sil dochází k nerovnováze a potom musí dojít k určitému vyrovnání sociální revolucí (to odvodil na základě VB a Francie) a tím se změní i výrobní vztahy (Velká francouzská revoluce, Slavná revoluce)

pojetí tříd

- Marx sociologizuje svoji teorii výrobních sil a výrobních vztahů tím, že ji propojuje s teorií tříd
- pojem tříd existoval už před Marxem, francouzští historici líčili boj třídy buržoazie proti třídě feudálů
- Marxova teorie je založena na dvoutřídním stratifikačním modelu. V každé společnosti proti sobě stojí utlačovatel a utlačovaný. V moderní buržoazní společnosti je tento rozpor založen na **vlastnictví výrobních prostředků**, společnost lze tedy dělit na ty, kteří je vlastní (**buržoazie**), a ty, jež je nevlastní a musí tedy prodávat svoji **pracovní sílu (proletariát)**. Zájmy tříd jsou v protikladu a nutností je **třídní konflikt**.
- výrobní síly jsou reprezentovány progresivní třídou, která má zájem na změně (prol), zatímco výrobní vztahy nacházejí svůj výraz ve třídách konzervativních, které jsou proti změně ve snaze ubránit svou pozici (burž., kapitalisté)..
- tento protiklad není strnulý, jeho nositelé se mění - buržoazie je nejprve progresivní, až po svém vítězství v boji se šlechtou, církví a panovníkem se mění v konzervativního činitele

třídní konflikt

- samo objektivní postavení dané v prvé řadě místem ve výrobních vztazích, vytváří pouze „třídu o sobě“; (*klasse an sich*), která je jen sociální kategorií lidí, kteří mají stejné objektivní podmínky života,), teprve poté, co si uvědomí zájmy, které je spojují a staví proti jiné velké skupině lidí, vzniká „třída pro sebe“, která usiluje o prosazení svých zájmů
- třídní konflikt je motorem společenské změny a vývoje

Jeho vyústěním je dle Marxe proletářská [revoluce](#), která po období [diktatury proletariátu](#) povede k zavedení [beztřídní společnosti](#). Neměl tím ale na mysli, že zanikne veškerá nerovnost mezi lidmi, ale že společenské vlastnictví výrobních prostředků povede k nastolení větší rovnosti.

třídní a falešné vědomí

- stávající mocenské a výrobní vztahy jsou obhajovány ideologií, která je však v podstatě falešným vědomím, jež v průběhu proletářské revoluce samo zmizí

kritika ideologie

- pojem ideologie má u Marxe jednoznačně negativní význam, Marx považoval ideologii za falešné vědomí, které zastírá třídní společenské poměry
- *každé vědění je podmíněno sociálním postavením člověka, jeho zařazením do té či oné společenské třídy* (daném jeho postavením v procesu produkce) a proto je i každé takové „třídní vědomí“ nutně vědomím *(de)formovaným* třídním postavením, determinovaným klady/zápory tohoto postavení, respektive třídními zájmy s tímto postavením souvisejícími. Takto orientované vědomí produkuje vědění, které Marx nazývá *ideologií*, která je tedy produktem a majetkem třídy, nikoliv jedince, který na ni ovšem jako příslušník třídy vždy participuje. Každá ideologie je nutně (de)formovaná třídním vědomím (a toto vědomí třídním postavením), je tedy *vědomím falešným*. Vlastním charakteristickým rysem je nevědomost tohoto „vědomí“ u konkrétního myslitele, falešné vědomí zůstává falešným, ideologickým, právě potud, pokud a dokud myslitel nerozpozná ony skutečné hybné síly, které jej uvádějí do pohybu.

(při analýze kapitalismu a povahy kapitálu dochází KM k 2 klíčovým konceptům: ..)

zbožní fetišismus

vlastnosti věcí (ale také lidí, činností, událostí, atd.) se nám sice jeví jako přirozené, jsou nicméně produkty lidské kultury. Věci, nebo lidé mají určité vlastnosti proto, že se k nim chováme jakoby tyto vlastnosti měli a že se v tomto našem chování vůči shodneme s ostatními. Důležitý princip je *jakoby*.

fetiš = kultovní předmět, jev nebo předmět přehnaného nekritického uctívání

feudální společnost - **fetišizace osob** (např. autorit: král, pán, ...)

moderní společnost - **fetišizace věcí** (jako např. zboží, tj. něco, co se dá vyjádřit kvantitativně v ceně/hodnotě věci) Marx věří, že věci mají svou skutečnou hodnotu (danou užitekem, který přinášejí = užitná hodnota, (((rozlišuje zde pak tzv. Směnnou hodnotu a nadhodnotu...)))

člověk se podílí na reprodukci fetišů také proto, že **se rodí do světa již hotových významů, které se učí rozeznávat a tím zároveň poznává svůj svět** (jako přirozený)

- zbožní fetišismus tedy označuje proces, v němž si lidé přestávají uvědomovat, že je to jejich práce, která dává zboží hodnotu → lidé začínají věřit, že hodnota zboží leží v něm samotném

Fetiš je podle Marxe zhmotněná práce, která se stala zbožím, jehož původ se zdá být zapomenut, protože jeho výrobce je skryt ve výrobních vztazích.

-

- v důsledku anonymnosti výroby také ztrácejí, ve společnosti, založené na výrobě zboží, mezilidské vztahy svoji průhlednost

Lidé jsou mezi sebou spojeni prostřednictvím trhu, na němž se lhostejně a odtrženě od svých tvůrců střetají zpředmětnělé výsledky jejich práce. Tak na sebe berou vztahy mezi lidmi podobu vztahů mezi pouhými předměty.

- teorie fetišismu slouží jako východisko pro kritiku **odcizení a zvěcnění** v moderní společnosti.

problém odcizení v podmínkách kapitalismu

- s pojmem odcizení navazuje Marx na Hegela (systém vývoje světového ducha) a Feuerbacha (kritika náboženství)
- Tím, že dělník nepracuje pro sebe, ale pro kapitalistu, je produkt jeho práce čímsi cizím, odcizeným neboli „zvnějšněným“. **Odcizení** se projevuje mj. v tom, že člověku (skrže masivní dělbu práce specializovanému a izolovanému výrobcí) nenáleží produkty jeho vlastní práce, dostává místo nich mzdu. Mzda je cenou pracovní síly, kterou sám nabízí na trhu práce. Tím dostávají jeho vztahy k druhým lidem **zvěcnělý** charakter. (Hodnota člověka pro druhé je redukována na směnnou hodnotu jeho pracovní síly).
- z tohoto jsou pak odvozeny čtyři stupně odcizení, které znemožňují dělníkovi důstojný život:
 1. odcizení od produktu vlastní práce
 2. odcizení od produkující činnosti samé (a tedy od sebe sama)
 3. odcizení od rodové podstaty člověka
 4. odcizení od druhých jednotlivců

Podle Marxe se dělníkovo **odcizení v pracovním procesu** projevuje v tom, že činnost, která určuje druhovou podstatu člověka, tj. práce, je dělníkem pociťována jako vnější nutnost. V kapitalistické výrobě se mění práce z tvůrčí činnosti v činnost výdělečnou. Přitom jsme jako lidé orientováni k uplatnění, k projevení se a prosazení. Tato autonomní činnost je proměněna pod vládou kapitálu jenom ve výdělek. Práce je prostředkem uspokojování potřeb mimo ni. Bez nátlaku se před ní utíká jako před morem.-zapomíná se,že člověk se v práci realizuje,že tedy práce má účel sama v sobě.

Odcizení pracovního produktu se projevuje v tom, že výsledek dělníkovy činnosti, tj. výrobek, se staví proti němu, i když není ničím jiným než dělníkovou prací fixovanou v předmětu. ... člověku se odcizují a osamostatňují vůči němu jeho vlastní výtvoři - tj. jak vyrobené věci, tak vytvořené sociální vztahy a instituce. Důsledkem toho je, že člověk přestává prací osvojovat svět, ztrácí lidský smysl pro přírodu. Předměty, které produkujeme, se proti nám staví jako cizí bytosti.

Příčina odcizení tkví ve vlastnických poměrech. Odcizují-li se dělníkovi produkt jeho práce. děje se tak proto, že si jej přisvojuje někdo jiný. Je-li pro dělníka pracovní proces odcizenou činností, děje se tak proto, že sama pracovní činnost nepatří dělníkovi, ale někomu jinému. V kapitalistickém výrobním systému tak proti sobě stojí vlastník podmínek, za nichž se uskutečňuje výroba, a vlastník pracovní síly. Výroba se rozbíhá proto, že je uzavřena smlouva mezi kapitalistou a dělníkem, která je sice formálně svobodná, ale funguje na principu ekonomického donucení.

Nechá-li se někdo najmout do práce, znamená to, že se zříká práva na kontrolu pracovní činnosti. A v důsledku odcizení je dělníkovi obyčejně lhostejné co bude dělat. Chápe svoji práci jako způsob, jak získat určité množství peněz a nikoli jako tvorbu jistých hodnot, na nichž by byl osobně zainteresován. Výsledkem je zcizení samé podstaty lidského života a **odcizujeme se tak sami sobě.**

Cizost sobě samému tak zároveň ruší i schopnost navazovat opravdové a trvalé vztahy a druhými lidmi, kteří se stávají cizinci. V kapitalistickém chápání Soukromého vlastnictví nemůžeme také rozvíjet vlastní city k druhým lidem, protože se k nim chováme jako k věcem. Odcizení sobě samému je tak současně **odcizením druhým lidem i světu.**

Pro Marxe je člověk svobodná tvůrčí bytost praxe, která je v současném světě odcizena své lidské podstatě. (viz výše) Uskutečňování procesu práce probíhá v procesu zpředmětnění, ale to je současně odcizení - vztahujeme se k němu jako k cizímu předmětu.

Práce přestává být pro člověka součástí jeho podstaty, je pro něj vnější a práce si ho podrobují.

Člověk při odcizení své tvůrčí práce přestává být člověkem.

shrnutí a svoboda:

Zákl. myšlenkou je, že hnací silou dějin je protiklad mezi rozvíjejícími se výrobními silami a za nimi v konkrétních historických podmínkách zaostávajícími společenskými poměry a vlastnickými vztahy. Podle Marxe jsou dějiny poháněny a lidské osudy determinovány **třídním bojem**. Třídní zájmy jsou ale pouze zájmy vládnoucí třídy národa, nikoli národní zájmy.

- Tyto (odcizení, konflikt tříd) a další rozpory kapitalismu (např. Krize nadvýroby) znamenají, že kapitalismus nemůže trvat dlouho a že vlastně kapitalisté k tomuto sami přispívají. Vytvářejí se sociální a politické podmínky pro vznik nové třídy-proletariátu, který systém svrhne. Je to tedy boj pracující třídy, což je předpoklad pro vznik socialismu.

SOCIOLOGIE EMILA DURKHEIMA 15. dubna 1858 Épinal – 15. listopadu 1917 Paříž

- vyústění pozitivismu 19.sts

O dělbě společenské práce

Pravidla sociologické metody

Sebevražda

Elementární formy náboženského života

Sociologie a filozofie

pojetí sociologie (*sociologismus vs. Redukcionismus, psychologismus*)

- Durkheim se zabýval sociologickou metodologií (*Pravidla sociologické metody*)
- byl však značně kritizován, že hodlá ustavit realitu sociálních zkušeností zcela nezávisle na projevech probíhajících na úrovni individuálního vědomí (psychologizující výklad sociální reality)
- snažil se ukázat, že sociologie se může stát objektivní vědou po vzoru věd přírodních, má však přitom svůj specifický objekt bádání, objekt sui generis, který nelze vykládat za pomoci biologického, psychologického či jiného redukcionismu

nalezení metody, vytvoření základních pravidel pro výzkum sociálních jevů, a tedy i předpoklad tohoto – bližší vyšetření a nové pojetí toho, co vlastně sociální jev je a jakou roli v rámci skutečnosti hraje:

koncept sociálního faktu

- sociální fakty vznikají, když individua v interakci vytvářejí realitu, která již nemůže být vyložena pouze pomocí vlastností těchto individuí
- příkladem jsou jazyk, peníze, móda, profesní znalosti
- mají systémový charakter a vůči jednotlivci vystupují jako něco vnějšího, mají donucovací charakter - ten se projeví například v průběhu socializace

: jsou to druhy jednání, myšlení a cítění existující mimo jedince, těmto je navíc vlastní utlačivá, rozkazovací síla. Samozřejmě, jakmile se těmto jevům přizpůsobíme, útlak

přestaneme vnímat; leckdy jde o útlak zcela latentní a nevědomý, nicméně nejlépe se tento tlak projeví, když se pokusíme o odpor (např. o porušení norem, tabu apod.).

- **sociální fakt** - každý druh jednání schopný vnějšího tlaku na jedince, nezávislý na individuálních projevech, vykonávající tlak na jedince: to znamená, že existenci soc. faktů rozeznáváme sice na jednání jedinců (např. používání jazyka, dodržování norem jednání, apod.), ale jazyk nebo normy mají nadindividuální povahu - musíme si je osvojit, naučit se je, tj. vykonávají na nás tlak. Prvky soc. reality jsou soc. fakta, jejichž souhrnem je společnost
- *sociální fakta dávají sociologii její předmět, který ji dostatečně odlišuje od jiných vědních disciplín, zároveň však splňuje kritéria exaktnosti*

Základní vymezení sociálních jevů je tedy takové...

SF mají původ ve struktuře společnosti, v celku. Jejich podstatu zachycuje statistika. Při svém narození nachází jedinec zákony a zvyky, pravidla chování, náboženské víry a obřady, jazyk a peněžní soustavu v hotové podobě, fungující nezávisle na něm. Tyto způsoby myšlení, jednání a cítění existují samostatně, objektivně. Protože SF nejsou myšlenkovým výtvozem (vidíme jen jejich důsledky), nedokážeme je pochopit zevnitř a musíme je zkoumat z vnějšku.

Společenské jevy je tedy nutné vnímat a studovat jako věci, jako DANÉ skutečnosti, nikoliv představy či ideály. Z toho vyplývá, že je nezbytné je studovat zvenčí, oddělené od subjektů – tak, jak se nám jeví. Zde se Durkheim dostává ke klíčové problematice sociologie, když odmítá vnímat sociální jevy apriori jako záležitost konvenční. Konvenčnost nelze nikdy předpokládat. Právě naopak musíme k sociálním jevům přistupovat vždy „jakoby“ byly zcela objektivní a nezávislé. A to čistě z metodologických důvodů – abychom se vyhnuli v maximální míře subjektivizaci a ideologizaci. Sám Durkheim však uznává možnost klamnosti tohoto východiska. Klíčové však je, že tento klam s rostoucím poznáním poznáme.

sociální realismus společnost je realita zvláštního druhu (sui genesis)

...Skupina myslí, cítí a jedná zcela jinak, než by jednal osamocený jedinec...

soc. realismus je součástí Durkheimova **sociologismu**, sociologismus v protikladu k individualistickým koncepcím zdůrazňuje princip specifčnosti a autonomie soc. reality, princip primátu společnosti a převahy nad individuí. Ke společnosti se zde přistupuje jako k realitě, jež je ve srovnání s individuem obsahově bohatší..

V metodologické rovině - objektivní vědecký přístup k sociálním jevům, požadavek vysvětlovat sociální sociálním a kritika biologického a psychologického redukcionismu.

sociologismus - hledání kauzálních souvislostí, metodologický imperativ, jenž vyžaduje vysvětlovat existenci jednoho soc. jevu působením druhého sociálního jevu

Petrusek rozlišuje u Durkheimova sociologismu úroveň ontologickou (co je společnost?) a úroveň metodologickou (jak k ní vědecky přistupovat?). Ve svém schématu Ontologie a metodologie Durkheimova sociologismu uvádí ontologické předpoklady a jejich metodologické důsledky:

„ Ontologické předpoklady:

1. Sociální realita je součástí univerzálního přírodního řádu.
2. Sociální realita je podobně stálá, stabilní a reálná jako ostatní úrovně skutečnosti.
3. Společnost se řídí objektivními (na individuální vůli nezávislými) zákony.

4. Společnost je svébytná skutečnost, je to autonomní realita sui generis.
5. Společnost je vyšší realita než je realita individuí, ve vztahu k jedincům a jednotlivým segmentům společnosti (náboženství, politika, ekonomika) je to realita dominující a určující.

Metodologické důsledky:

1. Sociologie se ve svém výsledném tvaru musí podobat přírodním vědám.
2. Sociální skutečnost (sociální fakty) je nutno zkoumat jako věci.
3. Hlavním poznávacím cílem sociologie je poznat a formulovat sociální zákonitosti.
4. Sociální jevy jsou neredukovatelné na jiné jevy a je možné je vysvětlit jen vzájemnými vztahy.
5. Sociologický výklad skutečnosti je nadřazen všem ostatním výkladům, které jsou nutně neúplné nebo redukcionistické.“ / Miloslav Petrušek 1998 : 151/

Sociologismus byl jeden z nevlivnějších sociologických směrů konce 19. a začátku 20. století a Émile Durkheim byl jeho nejvýznamnějším představitelem. Založil francouzskou sociologickou školu, jejíž členové sdíleli základní teze Durkheimova sociologismu. ((V roce 1898 vyšlo první číslo časopisu L'Année sociologique (Sociologická ročenka). Tento rok je také považován za rok založení francouzské sociologické školy.)))

Sociologismus vycházel z pozitivizmu. Souhlasil s požadavkem, aby sociologie dosáhla stejně přesných poznatků a spolehlivých závěrů jako přírodní vědy. Závěry sociologie by mělo být také možno prakticky uplatnit. Podle Durkheima by se ale metodologie a teorie sociologie neměly redukovat na metodologii a teorii přírodních věd. Durkheimova sociologie je nejen hledáním řešení sociálních problémů, ale také filosofickým učením (zabýval se např. otázkami morálky a náboženství).

Sociologie má podle sociologismu svůj vlastní specifický předmět a tím je společnost. Společnost je chápána jako skutečnost zvláštního druhu, kterou nelze považovat za pouhý souhrn jedinců. Společnost je prvotní ve vztahu k jedinci. /Velký 1996 : 1182/

Z předmětu sociologie vyplývá také její specifická metodologie. Sociologie nemůže používat metody psychologie, protože předměty psychologie a sociologie jsou rozdílné. Psychologie zkoumá psychické vlastnosti jedinců. Oproti tomu sociologie se věnuje zkoumání společenských skutečností (sociálních faktů). / Velký 1996 : 1182/

Metodologie - pozitivistická

systematicky zkoumal pravidla sběru výchozích empirických dat, pravidla vysvětlování jejich empiricky zjištěných vztahů a pravidla dokazování vytyčených hypotéz., podle vzoru přírodních věd, s induktivní metodou a s principem objektivního pozorování, *proti psychologismu* společenské jevy mají být zpracovávány jako věci → uznávat jejich nezávislost na subjektu a zkoumat objektivně.

Protože kolektivní stavy vědomí nelze přímo pozorovat, můžeme se o nich podle něho přesvědčit pouze nepřímou, na základě objektivních údajů o různých formách jednání a také na základě toho, že se kolektivní vědomí projevuje ve společenských institucích. Sociologie se tak zabývá objektivací společenského vědomí, jeho vyjádřením v objektivních ukazatelích. Statistické údaje pomáhají odhalit jinak nezachytitelné proudy každodenního života, přísloví prvobytných národů pomáhají odhalit jejich zvyky, umělecká díla pomáhají odhalit historicky se měnící vkus

(((fakta jsou vnějším projevem zákona, zákon je obecný vnitřní základ faktů.

analýzy - funkcionální (nesociologické) a kauzální - analýza závislosti sociálního jevu na soc. prostředí.

funkcí soc. jevu nebo instituce je vytvářet soulad mezi institucí a určitou potřebou společnosti jako celku.

funkce - objektivní souvislost mezi jevem a určitým stavem společnosti jako celku

Východiskem zkoumání kauzálních souvislostí jsou stále korelace mezi určitými jevy.

jako důkaz existence kauzality ve společnosti - srovnávací metoda

srovnáváním stejných jevů v různých společnostech je možné odhalit jejich obecné a specifické rysy, determinující jejich rozmanitost i jejich diferencovaný vývoj. Proto řadil kauzální analýzu k srovnávacím metodám. Po zjištění vzájemné závislosti dvou sociálních jevů je třeba pomoci srovnávacího výzkumu vysvětlit, jak jsou důležité a rozšířené

objektivní znak normality spočívá ve stupni všeobecnosti a rozšíření.))))

Emile Durkheim – Společenská dělba práce

soc. solidarita a dělba práce

ot. Jaké vazby sjednocují lidi ve společnosti?

dělba práce udržuje společenský celek

solidarita je v rozvinuté společnosti přirozeným důsledkem dělby práce

otázka: jak je možné, že stále autonomnější individua závisí na společnosti stále těsněji?

→ 2 základní typy společnosti:

a. tradiční = mechanická solidarita (segmentární struktura=komunita)

b. moderní = organická solidarita

přechod od MS k OS ← rostoucí dělba práce

solidarita mechanická - vládnoucí v tradičních, archaických společnostech, v nerozvinutých sp.

- jednotlivci ani skupiny se příliš neliší - společnost je homogenní a koherentní (stejně rituály, svátosti,..)
- jednotlivci jsou plně podřízeni zájmům společnosti

→ integrace jednotlivce do soc. Celku probíhá bez zprostředkujících článků; zájem jedince=zájem celku; rozplynutí jednotlivce v celku – ztráta osobnosti – „sociální protoplazma“
solid. je určována shodou a podobností individuí,

Pro mechanickou solidaritu je charakteristické represivní právo, v němž je vyjádřena síla kolektivního vědomí a jehož úkolem je přísně trestat jedince, kteří porušili zvyk nebo zákon. Potom zde není místo pro individuální odchylky, kolektivní vědomí reglementuje celý život individua beze zbytku a kolektivní autorita je absolutní.

solidarita organická - v rozvinutých společnostech, dělba práce → diferenciacie individuí

- jedinec je integrován do společnosti prostřednictvím své účasti na činnosti některé ze specializovaných částí společnosti

analogie s orgány živé bytosti - každý z orgánů je nepostradatelný pro celek tím, že naplňuje svoji funkci. nutnost kooperace rozrůzněných částí.

Všichni jsou spojeni jednotným systémem společenských vztahů, vytvářených dělbou práce - pocit závislosti a solidarity.

Charakteristická je restituční forma práva (snaha navrátit věci do původního stavu)

→ indikátorem, jaký typ solidarity převládá v dané společnosti, je charakter právních norem - represivní jsou příznačné pro mechanickou solidaritu, restituční pro organickou

S rozvojem dělby práce se kolektivní vědomí stává slabší a neurčitější.. Svým obsahem se kolektivní vědomí stále více mění ve světské, racionalistické a orientované na individuum.

dělba práce - Je podle něj jevem biologickým a její podmínky musíme hledat v základních vlastnostech organizované hmoty. Dělba práce je zdrojem organické a mechanické společenské solidarity.

- Její rozvoj zapřičiňuje přechod od mechanické k organické solidaritě
- dělba práce vytváří mezi členy společnosti pocit solidarity
- rozvoj dělby práce zároveň zvyšuje míru sociální diferenciacie i snižuje rivalitu mezi jednotlivci i skupinami - nesoupeří totiž o tytéž zdroje; zachraňuje tak sociální integritu, danou dříve kolektivním vědomím.
- udržuje společnost v celku

((solidarita jako nejvyšší morální princip, jako nejvyšší hodnota, která je prý univerzální a uznávaná všemi příslušníky společnosti. Protože potřeba společenského pořádku, harmonie a solidarity je všemi považována za morální, je morální i samotná dělba práce.)))

Příčiny dělby práce: růst obyvatelstva → vyšší intenzita soc. života. růst fyzické i morální hustoty, který nakonec vede k dělbě práce.

fyzická a morální hustota

- fyzická (materiální) hustota = počet lidí na daném území
- morální (dynamická) hustota = intenzita a frekvence komunikace a výměn mezi jednotlivci

S růstem počtu obyvatel sílí i boj o život. Za těchto podmínek je dělba práce jediný prostředek, jak danou společnost udržet a uchovat, jak vytvořit společenskou solidaritu nového typu a umožnit společnosti pokrokově se rozvíjet. (((pacifistické řešení boje o život (různí jednotlivci a skupiny nesoupeří o tytéž zdroje→kritika tehdy módního darwinismu)))) (((odmítal i pojetí přímočarého a jednosměrného vývoje (protievolucionistické pojetí))).

růst dělby práce vidí D. z morálního a ne ekonomického hlediska.

nenormální formy dělby práce - růst rozporů mezi prací a kapitálem a anarchie ve výrobě (nemoci kapitalismu) - anomie, sociální nerovnost, neadekvátní organizace dělby práce. Normální stav společnosti musí být charakterizován rozvinutým ekonomickým plánováním a normativní regulací ekonomických vztahů, uskutečňovanou výrobními korporacemi.

Postupující dělba práce má tedy na společnosti s organickou solidaritou dvojitý účinek. Solidarita jedinců je na jedné straně podporovaná tím, že se navzájem potřebují, ale na druhé

straně vede diferenciaci k stále silnější individualizaci. Ta může pocit solidarity oslabovat.

/Sedláček 1979 : 57/

Tyto společnosti jsou proto ohroženy nebezpečím vzniku *anomie*. koncept anomie Durkheim nejprve rozvíjí v souvislosti s dělbou práce, která může někdy selhat ve své funkci náhražky kolektivního vědomí - projeví se v podobě výrobních a obchodních krizí či antagonismu mezi prací a kapitálem; příčinami **anomie** jsou rychlé změny v růstu tržní ekonomiky, rozvoji industrializace (velké továrny, nahrazování lidí stroji, dělník je najat a odveden své rodině). , na vzniku anomie se podle Durkheima podílí také oslabování sociálně stabilizujících institucí, jako je rodina a církve.

- aby k ní nedošlo, měl by každý vykonávat práci, která mu vyhovuje, ke které má dispozice. dělbou práce ale také vede k narůstání rozdílů v životním stylu, myšlení, cítění apod. Stav

anomie podle Durkheima ukazuje, že se určité formy společenského života vyčerpaly a že je třeba je změnit.

- historická situace, kdy novému institucionálnímu uspořádání společnosti (ještě) neodpovídá stav společenského vědomí, morálky, norem jednání atd.

-
- později posun: anomické jsou poměry, kdy tužby jednotlivců nejsou dostatečně regulovány společnými normami a individua tak nemají žádná vodítka morální povahy
- riziko anomie s sebou nese každý výraznější a rychlý pohyb v rámci sociální struktury

Biologická přirozenost člověka (schopnosti, biologické funkce, impulsy a vášně) je v protikladu s jeho sociální přirozeností, vytvářenou výchovou (normami, hodnotami a ideály). To vyvolává neodstranitelný vnitřní neklid, pocit napětí a strachu. Pouze kontrolní činnost společnosti krotí biologickou přirozenost člověka, jeho vášně a chutě, a udržuje je v určitých mezích. Jakmile společnost svou kontrolu nad individuem oslabí, vzniká anomie, tj. stav dezintegrace společnosti i individua. V tomto stavu neexistuje pevná morální regulace individuálního jednání, vzniká zvláštní morální vakuum, kdy staré normy a hodnoty už neplní svou úlohu a nové se ještě neupevnily. Tento stav je v protikladu s morálním pořádkem, regulací a kontrolou, jež jsou charakteristické pro normální, „zdravý“ stav společnosti.

= **Anomie** je stav, kdy ve společnosti přestávají platit zákony a normy. Durkheim ji chápe jako důsledek nedostatku společenské soudržnosti, solidarity v moderní společnosti.

(((člověk jako *homo duplex*

- člověk je jednak tělo naplněné nezměrnými touhami a apetitem, jednak socializovaná osobnost, která je po všech stránkách
- ve společnostech mechanické solidarity je člověk jen nástrojem v rukou společnosti
- rozvoj individualismu přináší hrozbu, že jedinec, pokud ho společnost vhodně neusměřňuje, je plně pohlcen svými vlastními potřebami))))

sebevražednost jako sociální fakt

Émile Durkheim se zabývá anomii také ve své studii O sebevraždě.

- právě tuto problematiku volil Durkheim proto, aby dokumentoval specifičnost sociologické metody; snaží se ukázat, že ani natolik intimní rozhodnutí jako sebevražda není ze sociologického pohledu jen individuální záležitostí,

Sebevražednost se mění pod vlivem sociálního prostředí – víry, politického života, profesionální skupiny apod.

Vliv víry na sebevražednost: u protestantů větší než u katolíků

- katolíci: kompaktnější, větší přesvědčovací síla, nesmířitelnější s novotami, lidé jsou soudržnější
- protestanti: úpadek tradiční víry, svobodnomyslnější duch
- možnost sjednotit věřící je menší

Další faktory ovlivňující sebevražednost:

-Rodina, děti a vesnický život = faktory chránící před pocitem sociální izolace

- léto –zima – ne teplota vzduchu, ale délka dne: delší den = možná účast v sociálním životě

-
- společnostmi v různých dobách probíhají s různou intenzitou suicidogenní proudy, v jejichž rytmu sebevražednost variiuje - děje se tak na základě míry desintegrace a deregulace celé společnosti
 - o E.D. nevysvětloval sebevraždu individuálními psychologickými motivy. Sebevražda nezávisí na vnitřních vlastnostech individua, ale především na vnějších příčinách ovládajících lidi.
- **vysvětlující faktory = sociální příčiny** (závisí na vnějších příčinách ovládajících lidi)
 - o Durkheim úlohu individuálních faktorů, psychického stavu jednotlivých sebevrahů a jejich specifických životních podmínek zcela neodmítal, ale zdůrazňoval jejich druhořadý význam, jejich závislost na obecných sociálních příčinách, na stavu společnosti.
 - o Nesociální faktory mohou mít podle Durkheima na sebevražednost pouze nepřímý vliv.
- motivy sebevraha jsou pak jen umělými racionalizacemi
- (Viz derivace a rezidua u Pareta!!!)

typologie sebevražd - klasifikace odpovídající příčinám sebevražd: sebevražednost je nepřímo úměrná stupni integrace těch sociálních skupin, jejichž členem individuum je

- **egoistická**
 - o individuum se vzdaluje společnosti a ta na něj nepůsobí; ztráta společenských cílů, oslabují soc. vztahy ke společnosti a tím k životu, já individuální je povýšeno nad já sociální
 - o vyšší výskyt sebevražd vykazují společnosti, které jsou slaběji vnitřně integrovány - např. protestanti ve srovnání s katolíky
 - o jsou-li lidé spojeni ke společným činům, udržuje je toto pouto při životě
- **X altruistická**
 - o případ nedostatečné individuace, integrace společnosti je příliš silná, přílišná identifikace se skupinou, osobní zájmy zcela pohlceny zájmy sociálními,
 - o jednatel se rozplynul ve skupině a instinkt přežití byl přehlušen zvnitřelým sociálním imperativem
- Hlavně v archaických společnostech, : příkladem jsou sebevraždy starých a nemocných lidí, popř. sebevraždy v armádě, sebeupálení žen po smrti manžela, sebevražda otoka po smrti jejich pána)
-
- **fatalistická** - = opak anomické
 - o případ příliš silné společenské regulace
 - o touhy a očekávání lidí jsou společností nekompromisně potlačovány
- **anomická** -v době velkých spol. otřesů, ekonomických krizí; individuum neschopno se přizpůsobit soc. změnám, novým požadavkům (často v obchodních a podnikatelských kruzích)
 - o individuum je nedostatečně integrováno, zůstává izolováno od společnosti druhých
 - o v případě, že dojde k přílišnému uvolnění normativních regulací
 - o příkladem je nárůst sebevražd v době ekonomické prosperity

„Jde o sebevraždu jako reakci na ztrátu jakékoliv orientace v důsledku náhlé a hluboké společenské změny, např. v době společenských krizí. Anomickým stavem se však může stát

těž období náhlého ekonomického rozmachu, kdy je opět porušena rovnováha a otevírají se nebyvalé možnosti, které zbavují člověka schopnosti reálně odhadovat své možnosti a podřítit jim své ambice. Ve všech zmíněných případech je ohrožen systém uznávaných hodnot, jednající ztrácejí oporu, která by jim garantovala smysluplnost jednání, a nedokáží sladit vlastní jednání s jednáním druhých.“ / Keller 1997 : 170/